

"משני עברי הגבעה"

מלקח מלחמת המדבר-המערבי, 1942

פתח-דבר

א. על הנשוא

כבתום כל מלחמה, כן גם בתום מלחמת-העולם השנייה התאוו הצד המנצח לגלות את צפונות יריביו; ומה גם שהמלחמה ארכה כחמש שנים, ורבים היו בה הן הלקחים הברורים והן הסוגיות-הסתומות. הפרשן-הצבאי ובעל-ההלכה הבריטי הנודע, קפיטן לידל-הרט, תהה באורח יסודי על קנקנם של המצביאים הגרמניים שעה שהללו היו בשבי הצבא הבריטי; ואת תוצאות חקירותיו פירסם בספר אשר הכתירו בשם "העבר השני של הגבעה"⁽¹⁾. בהקדמה לספר זה מגלה הוא מה הביאו לבחירת השם הזה; וכך הוא כותב (הקטע דן בולינגטון, מצביאם של הגייסות הבריטיים במלחמת-ספרד נגד נפוליאון ה-1 — ומי שהיה מאוחר-יותר למנצח במערכת-וטרלו המפורסמת):

"בזכרונותיו של קרוקר מסופר כיצד בשעת מסע עם ולינגטון בילו הוא והדוכס את זמנם בנסותם לשעב איזה נוף ימצאו מעברה השני של כל גבעה לאורך דרכם. כאשר קרוקר הביע את הפתעתו על הצלחותיו של ולינגטון בתחזיות אלו השיב הלז:

"הכיצד, הרי אני כל ימי חיי נסיתי לשער מה נמצא מהעבר השני של הגבעה".

מימרתו זו של ולינגטון קנתה לה אח"כ מהלכים רחבים; והיא אף הורחבה במשך הזמן במשמעותה, והיתה למעין הגדרה לכך מה נדרש מתכונת-הדמיון של הפיקוד הגבוה, במובן הרחב-יותר של הערכת הנעשה והמתרחש "בעברה השני של הגבעה" — דהיינו, מאחורי חזית היריב, ואף "במוחו של היריב".

אכן, דרישה זו של יכולת להעריך מהלכיו המשותרים והאפשריים של האויב, ואפילו לנחשם, הנה דרישה נכבדה, אשר מוצדק כי תופנה אל כל מפקד; וחשיבותה גדלה ככל שגבוהה רמת תפקידו הפיקודי של זה שאליו היא מופנית. בכשרון זה תלוי לא-במעט גורלה של כל מערכה; שכן משפיע הוא על התכנון של כל מבצע-צבאי, ומחשל מראש את הכלים הדרושים לתגובה מהירה ונמרצת על כל התפתחות תוך מהלך הקרב. זוכרני תיאור⁽²⁾ מתוך רומן רוסי מתקופת מלחמת העולם השנייה, בו יושב מפקד רוסי רכון על מפתו ומשרטט בעפרונו הצבעוני את קוי פעולתו לעתיד. והנה, לפתע, רואה הוא בעיני-רוחו עפרון צבעוני אחר, המתנועע אף הוא על גבי אותה המפה עצמה והתוצאה את קווי-הוא. ועפרון שני זה — שיד יריבו הגרמני מחזיקה בו — בא כביכול להזכירו כי אין די בתכנון פעולה תוך התחשבות באפשרויותיך-אתה בלבד, וכי יש לכלול בתחום שיקוליך גם את אשר האויב עלול לעשות ממש באותו זמן שהנך מתכונן לפעול.

מתשובתו הנ"ל של הדוכס מולינגטון לבן-לויתו משתמע באופן ברור הצורך ברכישת נסיון וכושר בהערכת הנעשה "בעבר השני של הגבעה". גם בשטח זה, כמו ברבים אחרים, דרוש אימון רב, המחזק את החושים והמעלה את כושר ראית-הגולד על רמה גבוהה יותר. ואין לך דרך טובה יותר — פרט לרכישת נסיון זה תוך מהלכה של מלחמה-בפועל — מאשר להתחקות

(1) B. H. Liedell Hort. "The Other Side of the Hill" מהדורתו האחרת, האמריקאית, כונתה "מצביאיו של היטלר מדברים" "Hitler's generals speak" — המער.

(2) התיאור לקוח מן הספר "בן-אלמות העם", מאת וסילי גרוסמן (הופיע בעברית בהוצ' "עם עובד") — המער.

אחר קרבות העבר, ולנסות לגלות כיצד התפתחו הללו משני צדיה של „הגבעה“. ברשותנו כיום ספרות ענפה, וברובה גם מהימנה, משני המחנות היריבים שבמלחמת-העולם השנייה. המשווה בתשומת לב את תיאורי שני הצדדים ימצא שפע של דוגמאות מאלפות, העשויות לתרום לרכישת „נסיגה“ בהערכת הנעשה „בעברה השני של הגבעה“ בפרט, ולגיבוש תפיסה אסטרטגית ואופרטיבית מוצקה בכלל.

מבין זירות-הקרב של מלחמת-העולם השנייה אין לך זירה המעניינת את איש-הצבא הישראלי יותר מאשר זירת „המדבר-המערבי“, שבין מצרים ללוב. ולא-ידועא בגלל הקרבה הגיאוגרפית הרבה לארצנו, אלא פני-הקרב בזכות הקמת הרקע של זירה זו, ואפילו מהלכים אופרטיבים מסוימים בה, אל זירת דרום-הארץ וסיני — זירה שבה התמודד צה"ל עד כה פעמיים עם יריבו החזק ביותר, דהיינו הצבא המצרי (בפעם הראשונה — צבאו של פרוק המלך; ואילו בשנייה — צבאו של הרודן עבד-א-נאצר).

הקורא יזכור ללא ספק באותו קיץ, רב-המתח והתהפוכות, של שנת 1942, שבמהלכה באו תליפות, בזו-אחרי-זו, הצלחות וכשלונות, תחילה של הבריטים, ואח"כ של גייסותינו הגרמניים-איטלקיים של רומל, וחוזר-חלילה, מתוך שפע זה של חומר מעניין בחרתי בשלוש דוגמאות; אך בטרם אתן את עיקר רשות-הדיבור ל„עד“ הראשי — לתיאורי מפקד-השדה משני הצדדים — ואצטרף בשולי עדויות-אלו את הערות-הלכה — ניטיב לעשות אם נסקור תחילה בקצרה את הרקע האסטרטגי של מערכות המדבר-המערבי.

ב. הרקע האסטרטגי

בבואנו להתבונן בתמונת-המצב מהצד הבריטי יהיה עלינו לזכור שהמדובר הוא בתקופת השפל במול-המלחמה של הקיסרות-הבריטית. לא נותר עוד לבריטים מאחז כל-שהוא ביבשת אירופה, לאחר נסיגת צבא-המשלוח הבריטי מצרפת וכשלונם של שני חילות-משלוח אחרים: האחד — לנורבגיה, והשני — לעזרת יון. ההישג הצבאי היחיד הושג ע"י גנרל ויול (מאוחר יותר — פילדמרשל לורד ויול) במסע-המלחמה המהיר שלו, בשנות 1940-1941, נגד האיטלקים בחבל, שנכבשה, ובקירנאיקה (דצמבר 1940 — ינואר 1941). הצלחה זו — היא שהביאה בעקבותיה התערבות גייסות גרמניים בוירת-המלחמה הצפון אפריקאית.

אך בעוד ההנהגה-האסטרטגית הבריטית העריכה נכונה את חשיבות המזרח-התיכון, וכתוצאה מכך — אף את ערכה של צפון-אפריקה, הרי ההנהגה-האסטרטגית הגרמנית לא שקלה עד-תום את ערכה של זירת-המלחמה הזו להשגת המטרות האסטרטגיות הכוללות שלה. ראש הממשלה ומיניסטר-ההגנה הבריטי, וינסטון צ'רצ'יל, ראה את המלחמה באפריקה-הצפונית, עד להשגת הנצחון הסופי בזירה ההיא, בתור המאמץ-העיקרי של בנות-הברית, והשלב הראשון להבסת ה„ציר“ ברלין-רומא. לעומת זאת ראה היטלר בזירה זו מאמץ משני, ולעיתים — אף דבר מכביד ומפריע בלבד. מענין לציין כאן שחשיבותה של מלחמת צפון-אפריקה בשביל האסטרטגיה הגרמנית — במיגור הצבא הבריטי במזרח התיכון, בניתוק עורקי-התחבורה הקיסרותיים הקצרים-יחסית בין ארץ-המטרופולין לאסיה הרחוקה, בהשתלטות על מקורות הדלק שבמזרח-התיכון ובסיוע ישיר לחזית הגרמנית הדרומית ברוסיה — הוכרה באופן נכון ע"י המצביא הגרמני במקום, פילדמרשל רומל. במשך כל תקופת כהונתו נטוש היה מאבקו עם ההנהגה-האסטרטגית, על הכרת תפיסה זו ועל הקצאת-האמצעים שתיעשה בהתאם לה.

שוני זה בתפיסה האסטרטגית השפיע כמובן במישורין על המתרחש ברמה האופרטיבית. בעוד שבצד הבריטי לא חסכו כל מאמץ כדי להזין חזית זו באמצעים הדרושים, (אף כי דבר זה קשור היה תכופות בהתערבות ישירה של מכוון הרמה-האסטרטגית בעניינים אשר בעצם על הרמה-האופרטיבית להחליט בהם), הרי בצד הגרמני לא היתה הקצאת האמצעים מתאימה למשימה. הננו עדים אפילו לכך שדוקא עקב הצלחתו של רומל, כאשר עלה בידו להדוף את האנגלים חזרה לתוך מצרים ואף לחצות את הגבול המצרי, מתבטלות תכניות שכונתן היתה

: 520987 510207

- 15 -

32

ל-550—660 קילומטרים מבסיסיו — טריפולי בצד האחד, ואלכסנדריה בצד האחר. אבל היות ושני בסיסים-ראשיים אלה היו מרוחקים קרוב ל-2300 ק"מ זה מזה, הרי לנסות ולמתוח את קו האספקה עוד-יותר בטרם יוקמו בסיסי ביניים, פירושו היה להסתכן בכך, כי "הגומי" יקרע. בכל צד הבעיה בתחום האספקה היתה כיצד להגדיל את מידת גמישותה של מערכת-האספקה אשר לו...⁽¹⁾

בצד השני שבא עם קיצור קו-האספקה של רומל, והארכת-יתר של הקוים הבריטיים, שונו בינתיים באופן ניכר גם יחסי הכוחות של הציים בים-התיכון. בחודש דצמבר 1941 הושמד חלק ניכר של הצי הבריטי בים-התיכון, ובתוך זה נושאת-מטוסים ואניות-מערכה ושתיים הוטבעו ע"י "טורפדות חיות" בנמל אלכסנדריה) — ולמעשה נותרו לבריטים בשלב זה באגן המזרחי של הים-התיכון רק שלוש סיירות ומספר משחתות. כתוצאה ממצב זה, הגיעה בחודש זה אספקתו של רומל מאיטליה לצפון-אפריקה ללא אבידות כלל. אי-לכך היתה עתה רומל מסוגל לעבור להתקפת-נגד, ימים ספורים בלבד לאחר הפסקת המתקפה הבריטית — דהיינו, ב-21 בינואר 1942; ול-7 בפברואר 1942 הצליח הוא להדוף את יריבו עד לקו גולה-ביר-חכים, כ-20 מיל ממערב ומדרום-מערב לטוברוק. כאן שוב מתייצבים הקוים; ושני הצדדים צוברים בקדחתנות תגבורות, ביחידות ובאמצעי-לחימה.

הבריטים נערכו עתה במערך של "תיבות" מבוצרות⁽²⁾, החל מ"תיבה" שעל חוף הים בגולה — וגמור ב"תיבת" ביר-חכים, באגף הדרומי שבמדבר. מאחרי מרכזו, בערך, של קו המערך נמצאה ה"תיבה" שכונתה "גשר האבירים"⁽³⁾ — ומאחורי זו "תיבת" אל-אדם מדרום לטוברוק, וכן המבצר טוברוק עצמו. לא היתה בין "תיבות" אלו רציפות-מגע על הקרקע, פרט לכך שלפני קו-המערך גולה-ביר-חכים נתמשך שדה-מוקשים רצוף ועמוק, ובו מיליונים של מוקשים. בדרך כלל הוחזקה "תיבה" כזאת על ידי עוצבה בעצמת חטיבה-מוגברת. וכך מתאר ומסביר אלכסנדר קליפורד, שהיה אז כתב-צבאי ע"י הארמיה השמינית, את מהות ה"תיבה":

"גשר-האבירים" היה דבר מה חדש בהתפתחותו של אורח מלחמת-המדבר. היה זה יישומה של התפיסה בענין "מבצר-ואזור" (Fortress Area). לא היה זה מקום לגביו הניחו שבני אדם ילחמו שם עד טפת דמם האחרונה. הוא תוכנן בתור אי קבוע שלא ניתן יהיה לפרוץ לתוכו, מן "עיר מקלט" שבתוככי קרביה-שריון הורים — מקום שתוחל' שדה ותותחים נגד-טנקים וחיל רגלים יוכלו להשאיר בו ולפעול מבלי שיאלצו ל"ארוץ מטלטליהם" ולהמלט כל פעם שטנקים אויבים קרבים אליהם. עד כה, בשלב הראשון, של הלחימה, הוכיח הוא די-היותו את ערכו. שוב ושוב עוכבו הגרמנים משום שלא יכלו למחוק אי-התנגדות זה — אשר ממנו הופגזה תובלתם, בעברה בסביבתו, ואשר לתוכו יכלו בכל עת טנקים וחיל רגלים להמלט כאל מקלט בטוח"⁽⁴⁾.

כונתו של אוקינלק היתה לפעול הראשון; והוא קבע כיום ה-ע למתקפתו את ה-7 ביוני 1942. אך רומל הקדימו — ופתח במתקפתו-הוא ב-26 במאי. תכניתו היתה פשוטה:

(א) איגוף המערך הבריטי מדרום, דרך המדבר (מהלך, שחזרו-ונשנה אצל שני הצדדים היריבים), דרומית ל"תיבת" ביר-חכים המוחזקת ע"י חטיבת ה"צרפתים החופשיים", בפיקודו של גנרל קניג;

(ב) כיבוש ביר-חכים, כדי למנוע הפרעה מן האגף;

(ג) הבקעה חזיתית של שדות-המוקשים המוגנים שבמרכז קו-החזית, לשם קיצור קו-

(1) עמוד 480, Major-General J. F. C. Fuller, A Military History of the Western World, Vol. III.

(2) תיבה — Box.

(3) על שמו של רחוב טואן באחד החלקים המרכזיים של לונדון.

(4) עמוד 252, Alexander Clifford, Three Against Rommel.

האספקה והתחברות מהירה אל כוחותיו העוקפים הנ"ל, אשר יימצאו אז כבר בעורף המערך הבריטי, מהעבר המזרחי של שדות-המוקשים וקריה-תיבות". כל התמרון הזה תוכנן על-מנת להגיע בהקדם אל טוברוק, לשם כיבושה במפתיע, וניתוח דארימיה-השמינית כולה, שתמצא עדיין בקו-גזלה. התכנית היתה בנויה על הפתעה ומהירות, ולכן הצטיידו גייסותיו של רומל לקראת איגוף-עמוק ותדירה-עמוקה אלו, במנות-לחימה מצומצמות.

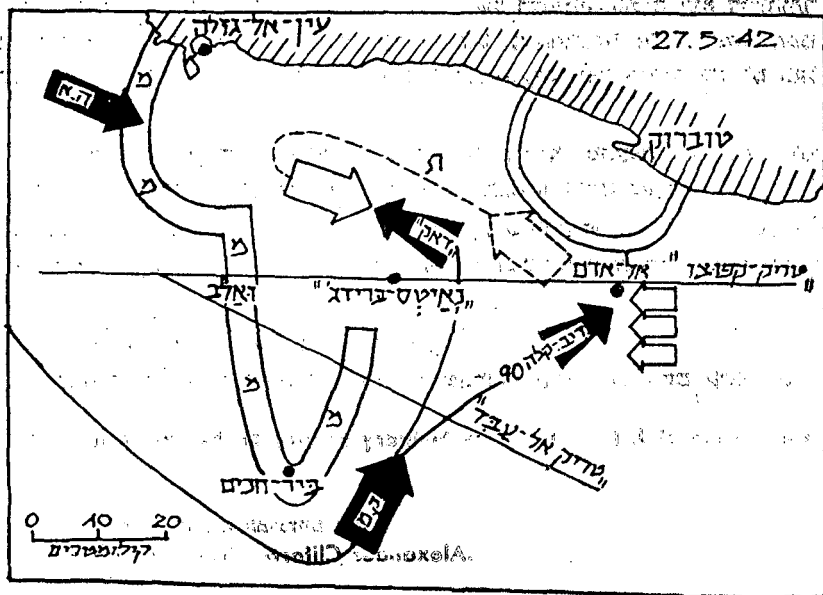
אם כי בתחילה האירה ההצלחה פנים לרומל, וכוחותיו הניידים, הגיעו עד לאל-אדם, התחל בעורף הבריטי, הרי מגיני ביר-הכים סיכלו את תכניותיו בנקודה זו ועמדו בעקשנות מול ההתקפות החזקות של כוחות יבשה ואוויר, ואף לא נתפתו ע"י הצעות-כניעה ששוגרו להם. תדיר, גם דיביות-הרגלים האיטלקיות שלו נתקלו במערך שדות-המוקשים בהתנגדות שהיתה עזה מן המצופה, ולא הבקיעו אל הכוחות-הממונעים שבעורפם, גורם נוסף היתה הטנק האמריקאי מדגם "גרנט", שהופיע עתה לראשונה בצד הבריטי, ועל-כן היתה ביכולתו, וזו הפעם הראשונה, להתמודד עם השריון הגרמני מבחינת עצמת תותח, הטנק, ושריונו (הגם שתותחיו בעל הקליבר של 75 מ"מ, של "גרנט" היה מוצב בחובה, ולא בצרית — בניגוד לטנקים הגרמניים והבריטיים). רומל תפס מהר מאוד שתכניתו המקורית נכשלה, והוא לא רצה להשתית את כל מבצעו על עורק-אספקה העוקף מדרום את ביר-הכים האיתנה, שהיה פגיע ביותר לכוחות-ממוכנים בריטיים. הוא נסוג על-כן צפון-מערבה, כדי להערך להגנה היקפית כשנבנו אל שדה-המוקשים הבריטי, ותוך ניצול היפיו של זה היה עתה בכוחו לפרוץ בו מעבר, ע"י פעולה כלפיו משני הכיוונים בעת-יובעונה אחת. כאשר אמנם נפרץ מעבר זה — בתחילה כשביל צר, ואח"כ לרוחה — וכשהרגיש שאין הבריטים לוחצים יותר מדי על "ראש-הגשר" הממוכן שלו, שממזרח לשדה-המוקשים, אף כי היתה להם עדיפות בשריון — החליט להוסיף ולהחזיק במערך יוצא-דופן זה. הוא גבר, בהסתערות משני הכיוונים, על "תיבה" חטיבתית בריטית שבתוך חלקו האמצעי של מערך-שדות-המוקשים, והשיג ע"י כך "פרוודור" בן כמה קילומטרים לרוחב. השטח שלפני מערכו זה, ועד ל"תיבת גשר האבירים", כונה בידי יריביו "הקלחת" (1) (או אפילו, "קלחת השטן"). יש לציין שבמועד זה החמיץ הפיקוד הבריטי

"The couldron" קלחת השטן

המערך והתכנית

מקרא:

ת — תנועה אשר הגרמנים נתכונו לה
ביא את גייסות השריון הבריטיים לבצע.
ק.מ. — קבוצת מתקפה של גייסות ניידיים גרמניים
מ — מוקשים, שדות מוקשים.
ה.א. — התקפת ארטילריה.
ד.א.ק. — "הקורפוס האפריקאי" הגרמני

(מפקד הארמיה-השמינית היה אז גנרל ריטצי, אשר מונה בשעתו ע"י אוקינלק כיורשו של גנרל קאנינגהם) הודמנות בלתי-רגילה למחוז את הכוח-המשורין הגרמני, אשר בשלב הנסיגה היה נתון במצב קשה, כשגבו אל שדה-מוקשים שטרם נפרץ, והוא "חזי" על הטיפות האחרונות כמעט של דלק, ללא לכל סיכוי לתדלק. יש סוברים שהבריטים, לאחר שצברו אספקה רבה לקראת מתקפתם-הם, פחדו לנטוש בקרב-השריון הנייד רבי-התפוחות את המצבורים האלה. בעוד שרומל מתארגן היטב מאחרי ה"קלחת", הגביר הוא את לחצו על ביר-חכים — עד שבלייל ה-10/11 ביוני קיבל גנרל קניג את הפקודה לסגת מ"תיבה" מבוצרת זו, כדי למנוע את השמדתו המוחלטת של חיל-המצב.

וכאן מתחיל סיפורנו. נאלצנו להאריך בתיאור הרקע, כי בלעדיו לא ניתן להבין את קורותיו של אותו יום-קרב ליד "גשר האבירים".

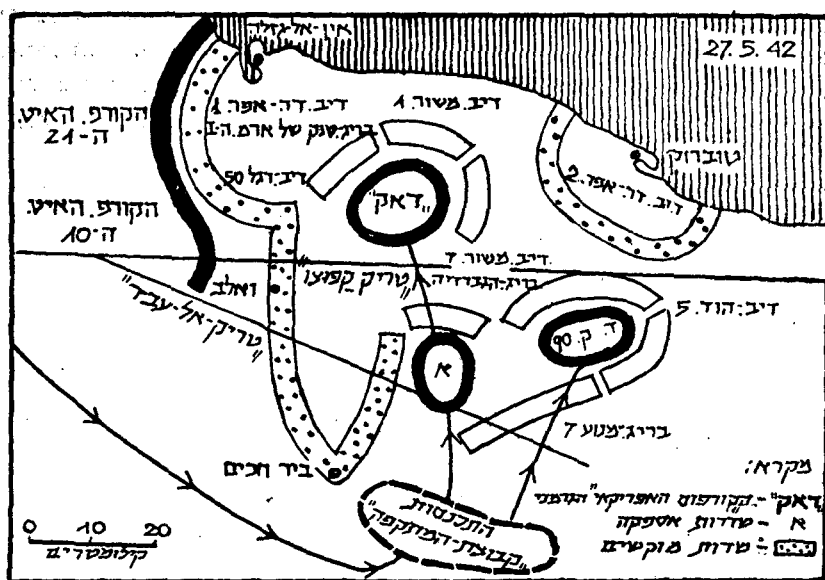
ב. התיאור הבריטי

ראשית כל — עלי להתנצל. בניגוד לדוגמאות האחרות, שתובאנה להלן, אין ברשותי תיאור בריטי מפי מפקד אשר לקח חבל במערכה. יתכן מאוד שמה שאני מכנה "אי-הבהירות גם לאחר המעשה" הוא שגרם לכך. על כל פנים, אסתייע בראש-דוראשונה בתיאורו של הכתב-הצבאי שליווה את הארמיה-השמינית הבריטית במשך כל מלחמת צפון-אפריקה והיה עד למרבית האירועים, הוא אלכסנדר קליפורד, שכבר נזכר לעיל, אשר בספרו "שלושה נגד רומל" (1) כתב כדלהלן:

"...אך רומל ראה בביר-חכים את חזות-הכל. בשבילו היה בסילוקה משום מתן מפתח הדלת לידיו. והרגשתו היתה כשל מי שסר חוליו מעליו. עתה שוב נתאפשר לו להיות פעיל ולנוע כרצונו. הוא זינק מיד לפעולה. עוד בטרם שמגיני ביר-חכים הגיעו למקום מבטחים, יצאו כבר הטנקים הגרמניים לדרך-קרבות. הם יצאו על פני המדבר, לאורך קשת רחבה, קיימו בדרך את ה"טכס" של תפיסת ביר-חכים הריקה — ושוב נעו בנתיב-מסע "קשתי" על מנת לאסור קרב על כוחות-הטנקים הבריטיים. מפציצי צלילה וארטילריה התנפלו על "גשר

(1) עמודים 263—265.

המסע אל העורה הבריטי

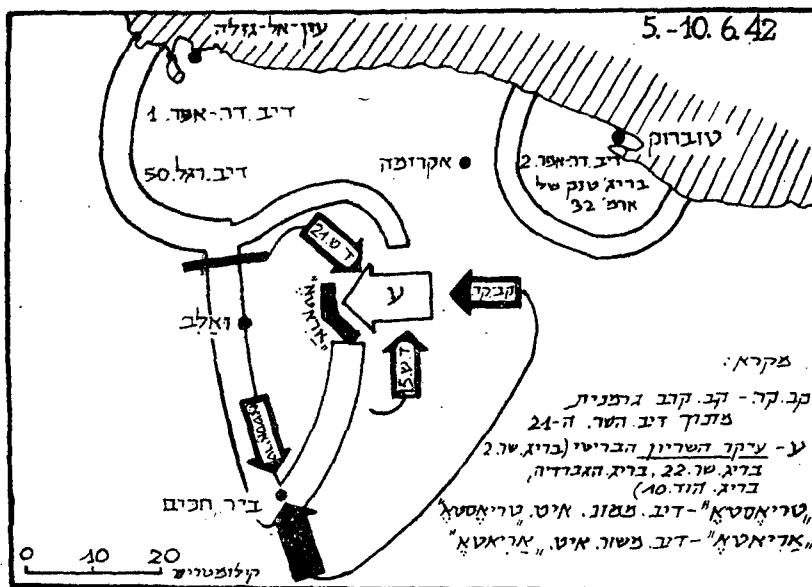

הבריטים ממש לתוך האש של מסך התותחים הנגדי-טנקיים הגרמני. חלק ניכר של הקרב, התנהל כקרב תותחים נגד טנקים — ולא כקרב טנקים בטנקים. רגימנט טנקים בריטי אחד, שהיה מיועד מלכתחילה לחיפוי האגף, מצא עצמו לפתע מעורב בקרב — ונדחף לקראת קו של תותחי 88 מ"מ: עד שלאורכו של האופק נשתרעה שורה של טנקים עשנים ברוחים שוים ביניהם. הכל אירע בקנה-מידה כזה, בתנאיראות כאלה ובערבוביה כזאת שלא ניתן היה לאיש לזכות בראית תמונה כוללת של מה שנתרחש. אבל עובדתי-הסוד הפשוטה הסטטיסטית נתבררה לבסוף: הבריטים נכנסו לקרב כשהם חוזקים בטנקים מהגרמנים — ויצאו ממנו חלשים מן הללו במידה ניכרת. מר צ'רצ'יל הצהיר אחר כך בבית הנבחרים כי מצבת הטנקים הבריטית ירדה בשעות אחר-צהריים אלו מ-300 ל-70. ברחבי הארמיה-השמינית נדע ואזם הוזה בתור „השבת השחורה“.

זה היה הסוף. אוקינלק וריטצ'י הבחינו בכך מיד. המחצית הראשונה של מסע המלחמה — ה„לוז“ הקשה של לחימה-כבדה שבו — נסתיימה; והארמיה-השמינית הפסידה בו. הגיעה שעת המנוסה הנמהרת — והיה זה תור המנוסה מזרחה, של הבריטים. תקות ההצלחה היחידה שלהם היתה טמונה עתה ב„התקפות“ מהירה לאחר — לעבר עורפם-הם — עד שניתן יהיה ליצור קור-מערך כל-שהוא וללקט כוח איזה-שהוא להתקפה-נגדית; בפשטות היתר שחצמח מכך לבעית האספקה שלהם-עצמם — והחמרתה אצל האויב; ובהתחרות-מרוץ נואשה להשגת תגבורת.

ה„תיבות“ המבוצרות המפורות על פני איזור המערכה כולו — לא היה עוד ערך להן; שכן לא היה קיים עוד כוח טנקים נייד אשר יפעל מתוך זיקה אתן. מעתה הכרח היה להשתמש בהן כבסיסים לקרבות-מאסף ולאחר מכן לנטשן. אבל את הבעיה הדחופה והדוחקת ביותר היוו שתי דיביזיות-הרגלים שעדיין היו יושבות „תקועות על שרטון“ בקר-גזלה. הכרח היה להגניבן משם איך-שהוא בטרם יגיעו כוחות הציר ממש אל מאחוריהן ויעשו בהן את אשר עשו הבריטים שישה חודשים קודם לכן לחילות המצב הגרמנים-איטלקיים שבברדיה וליד מיצר-חלפיה...“

תיאור דומה אנו מוצאים גם בפרסום הבריטי הרשמי-למצבה „המלחמה הגדולה

ביר חכים זה „קלות“

השניה" (1) בגליון מס. 56 מה-15 בספטמבר 1943 — ז"א כשנה לאחר אותו קרב. אך כדאי לשים לב שהוא בכל זאת מגלה טפח נוסף של הקרב הסבוך הזה. וכך נאמר באותו תיאור (2):
 „נפילת כירי-חכים שהחלה כוחות אויב ניכרים ובמהרה התנגשו שוב אורחות שריון בקרב גדול חדש במדבר דרומית-מערבית ל„גשר האבירים“. חמישה ימים נמשך הקרב מסביב ל„גשר האבירים“ ואקדומה. עד ה-13 ביוני (כך סיפר ראש הממשלה לבית הנבחרים ב-2 ביולי) היה הקרב שקול.

„פעולת החילוץ שלנו עבדה טוב. שני הצדדים היו להם אבידות במידה שווה. אבל ב-13 ביוני בא המפנה. בבוקרו של יום זה היו לנו כ-300 טנקים בפעולה. עד רדת הלילה לא נותרו יותר מ-70 וזה קרה מבלי שהסבנו אנו אבידות דומות לאויב“. כעבור חודשים מספר גילו שהמפלה לא היתה כה פתאומית או מזעזעת כפי שהניחו. „בהתאם לידיעות האחרונות“ אמר מר צ'רצ'יל בבית הנבחרים ב-8 בספטמבר, „אבדו כ-200 טנקים במשך תקופה של שבוע בערך. לא ניתן לאמור במדויק כמה אבדו ב-13 ביוני, אבל יש להניח שמרביתם אבדו ביום הזה ובקודמו“.

אך המתאר מוצא לנחוץ להוסיף את המשפט רב-המשמעות הבא:

„התברר שלא היה כאן מארב אלא פשוט התקפה שנכשלה...“

לשם שלמות התמונה נזכיר כאן שב-21 ביוני נכבשה טוברוק ע"י רומל, וכל חיל-המצב שלה הלך בשבי.

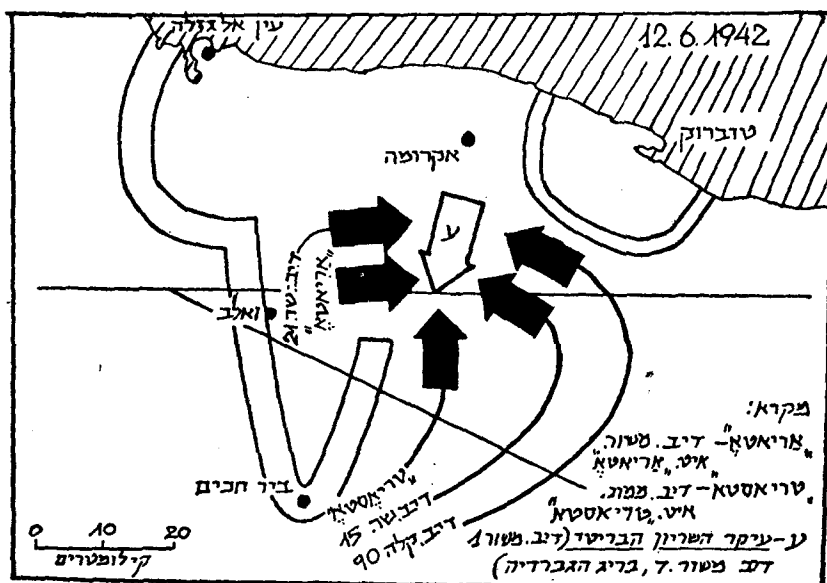
ג. התיאור הגרמני

כאן יש לנו — כאשר יהיה גם בדוגמאות האחרות, שתנתנה להלן — תיאור מכלי-ראשון; דהיינו, מהמפקד הגרמני — רומל עצמו, בספרו שהוצא לאור לאחר מותו, „מלחמה ללא-שנאה“ (3). וכך הוא אומר:

The second Great War No. 56 (1)

עמוד 2236. (2)

Feldmarschall Erwin Rommel „Krieg Ohne Hass“ 149—146 עמודים (3)

השריון הבריטי במבעת ההשמדה

...כבר ב-11 ביוני אחרי הצהריים (כלומר, באותו יום שבבוקרו נכבשה ביר-חכים — י.ו.) הנעתי את העוצבות שלקחו חבל בקרבות על ביר-חכים לכיוון צפון-מזרח, על מנת לבקש שם אחר הכרעה סופית.

עוד ב-11 ביוני בערב הגיעו דיביזיות-השריון ה-15, הדיביזיה-הקלה ה-90 וכ"כ גדודי הסיור מס' 3 ומס' 33, בפקודי, למרחב שמדרום ומדרום-מערב לאל-אדם, כדי לסכל סכנה זו, משך ריטצ'י את הבריגדה-המשורינת הבריטית ה-2 לאיזור שממזרח ל"גשר האבירים". ב-12 ביוני לפני הצהריים נכבש השטח שבסמוך לאל-אדם, ומדרום ל"דרך-קפוצו", בקרב קשה נגד ריכוז כוחות-שריון בריטיים שנחמך ע"י ארטילריה חזקה. אל-אדם עצמה נתפסה ע"י הדיביזיות הקלה ה-90⁽⁴⁾. הבריטים סבלו במרחב הזה אבידות ניכרות בשריון והשאירו בידינו 400 שבויים. ב"תיבת אל-אדם" גילתה הבריגדה הודית ה-29 התנגדות עקשנית.

ב-12 ביוני לפני הצהריים החלה גם קבוצת-קרב מתוך דיביזיות-השריון ה-21 בהתקדמות בכיוון מזרח. על ידי כך צופפו עוצבות-השריון הבריטיות יותר ויותר, ונלחצו בין שתי דיביזיות-השריון הגרמניות. לתוך איזור זה, המצומצם בלאו הכי, הוליד עוד ריטצ'י במשך ה-12 ביוני, ממערך-גולה, את "בריגדת-הטנקים של ארמיה"⁽²⁾, מס' 32. נראה היה, איפוא, כי המשך התקפתה של דיביזיות-השריון ה-15 בכיוון צפוני-מערבי מבטיח הצלחה גדולה. היומה בקרב היתה בידינו...

...ביום הבא ב-13 ביוני, נשארתי עם "הקורפוס האפריקאי", אשר "גיקה" באמצעות דיביזיות-השריון ה-15 את "כתף"-הגבעות בכיוון מערבה — בעוד שהדיביזיות האיתלקיות "טרנאסטא" ו"אריאטא"⁽³⁾ לחצו את הבריטים לתוך המרחב שמצפון ל"דרך-קפוצו". בסופת-החול המטרפת, אשר מדי-פעם גזלה ממך ראות כל-שהיא, התייצבה בשעות הערב גם דיביזיות-השריון ה-21 בעמדת-מוצא להתקפה, והחלה מתקדמת מזרחה — נמשך מהלכה של גסיסת-השריון הגדולה בעוצבות הבריטיות. מ-120 הטנקים שהיו כפי הנראה עדיין לרשות הבריטים נשאר אחד אחרי השני מוטל בשדה-הקרב. מכמה כיוונים הלמה אש-קטלנית לתוך העוצבות הלחוצות-בצפיפות של היריב, וכוחו הלך-ושותק. התקפות-הנגד שלו גילו תנופה פזיזת והולכת..."

...באותו יום פינתה בריגדת-הגברדיה⁽⁴⁾ את "גשר-האבירים", לאחר שמקום זה הופגז במשך כל הבוקר ע"י כל הארטילריה שעמדה לרשותנו באיזור ההוא. עוצבה זו כמעט ושימשה מעין התגלמות של התכונות, הן החיוביות והן-השליליות, של החייל הבריטי: — אומץ-לב ועקשנות בלתי-רגילים — כשהן מזוגים בחוסר-גמישות נוקשה. מרבית יחידות-השריון שהיו מסופחות אל הגברדיה הבריטית הושמדו במשך היום, או בלילה, בשעת נסיגתו... עד כאן — תיאורו של רומל.

ד. הלך

1. השאלה הראשונה המתעוררת כאן היא: האם כשלון השריון הבריטי היה באמת תוצאה של מארב נגד-טנקי בקנה מידה גדול, כפי שגרס צ'רצ'יל בנאומו בבית-הנבחרים מיום ה-2 ביולי 1942? גם אלכסנדר קליפורד רומז (וללא-ספק — בעקבות דברי ראש-ממשלתו) לכיוון זה. אך פולר מעיר בספרו "מלחמת העולם השנייה"⁽⁵⁾ בהערות-שולים, את הדברים הבאים:

(1) על הקורא לשים לב לכך כי אין כאן הכוונה ל"תיבה" של אל-אדם, אשר הוחזקה בתוקף בידי כוחות בריטיים עוד ימים אחדים. — המער.

(2) Army Tank Brigade. דהיינו — להבדיל מהבריגדות המשתייכות לדיביזיות-משורינות — בריגדות-שריון, המורכבת מ"טנקי-רגלים" — לא ביותר מהירים, אך חזקי-שריון, שנבנו מתוך התחשבות בצרכי הסיוע לרגלים כגון "מטילדה", ואף "ולנטין", בשעתם, ("צ'רצ'יל" מאוחר-יותר), והיא עומדת לרוב במישורין לפקודתה של מפקדת-הארמיה או הקורפוס, בראש-וראשונה לתפקיד שיתוף-פעולה עם עוצבות-רגלים.

(3) הראשונה — ממוזעת (ומשורינת-חלקית); השניה — משורינת.

Guards-Brigade (4)

(5) עמ' 171, Fuller, "The Second World War"

„ב-2 ביולי אמר מר צ'רצ'יל בבית-הנבחרים כי ביום זה (13 ביוני) הושמדו במארב 230 טנקים בריטיים. דבר זה לא היה נכון כלל וכלל. לא זו בלבד שמספר הטנקים שעודם בעלי כושר פעולה לא עלה אז על 170, אלא שב-13 ביוני לא היתה כל סופת חול — וקשה על כן להבין כיצד יתכן שכוח-טנקים יפול במארב במרחב מדברי רחבי-ידיים ושטוח“⁽¹⁾. יש לציין כאן שפולר לא צדק בקשר להערתו על סופת החול, כי לא רק התיאורים הבריטיים מזכירים עובדה זו, אלא היא גם מודגשת בסיפורו של רומל. אך ודאי שלגופו של הענין, כלומר בבטלו את גירסת-המארב, צודק הוא. אין ספק שלו הצליח רומל לטמון פח לרגליו של ריטצ'י בצורה זו של מארב תותחים נ"ט כנגד השריון הבריטי המתקדם, היה מתפאר בכך בספרו — ולא מסתיר עובדה זו. המעיין במרשם הלקוח מתוך ספרו של רומל⁽²⁾ יבין במבט הראשון מה אירע לבריטים. אכן, ההערה שציטטנוה לעיל, „שלא היה כאן מארב אלא פשוט התקפה שנכשלה“, הנה ללא-ספק נכונה וצודקת; אם כי ללא-ספק ידעו הגרמנים לשלב נכונה גם בהתקפה תותחים נגד-טנקים גוררים עם שריוניהם. אך כיצד קרה הדבר שתחת לאתר את מקום האויב ולהבין את כוונתו, דחס ריטצ'י דחוס-והלך את עוצבות-השריון שלו לתוך אותו איזור צר, המועד לפורענות? כאן אנו מגיעים לנקודה השניה.

2. כדי להסביר נכונה את אופן תפעול השריון הבריטי בתקופה הנדונה, והשוני שבו לעומת תפעולו של רומל, אסתייע בעדות של אנגלי — הוא אותו כתב צבאי, אלכסנדר קליפורד. הוא מציין את עדיפותם של הגרמנים בכך ש„שיטות העברת האינפורמציה שלהם היו מהירות יותר. רומל יכול היה להפנות את כוחותיו סביב המדבר תוך אתראה של רגע, כי הוא בדרך כלל פקד עליהם בעצמו. הוא הסיק שבאותה המידה שאדמירל מפליג עם ציו ומנהל את הקרב מקרבו, כך מוטל על המפקד להיות במקום בקרב-הטנקים המדברי הזה. כל האינפורמציה הנוגעת לענין באה ישירות אליו בלעדי מתוכים כל שהם. החלטתו יכולה להתקבל במשך שניות ופקודותיו מוצאות תוך דקות. היה ביכולתו לשנות את כל מהלך הקרב עוד בטרם החלה האינפורמציה הבריטית נעה בדרכה לאחור אל המפקדה. התקשורת שלנו הואטה ביותר ראשית ע"י הצורך לקיים דממה אלוטית, שנית, בהפסד הזמן ע"י הצפנה ופענוח, ושלישית ע"י סינונה דרך שורה של מפקדות ממוגות“⁽³⁾.

3. ראוייה כאן לציון העובדה שהבעלות על שדה-הקרב לאחר סיום המערכה משפיעה בצורה ניכרת על מצבן של עוצבות-השריון של שני היריבים באשר להמשך הפעולות. לילד-הרט, שערך את ספרו של רומל בתרגום האנגלי (בו כונה בשם „מסמכי רומל“)⁽⁴⁾, מעיר בהערת-לואי שלו: „ל-13 ביוני בערב הצטמקה העצמה הבריטית באיזור מכריע זה עד ל-70 טנקים בערך. הגם שרומל סבל אף הוא אבידות כבדות, היתה לו כעת עדיפות בטנקים כשירים-לפעולה, ביחס של יותר משנים לאחד — והיות ושדה-הקרב נשאר בידיו יכול היה לחלק ולתקן רבים משריוניו שנפגעו בעוד שאפשרות זו נשללה מריטצ'י“.

4. בסיכום, יכולים אנו לחזור ולציין שאין בדרך-כלל מערכה מתנהלת בצורת-קרב צרופה אחת בלבד דוקא. ואכן, אין הגנה-אופרטיבית בלא טכסיסי התקפה — ואין התקפה אופרטיבית בלא טכסיסים הגנתיים. בדוגמה שניתחנו זה עתה, עדים אנו לטכסיסי-התקפה נפסדים מצד הבריטים — בעוד שהם נמצאים, מבחינה אופרטיבית, בהגנה — למול נסיונותיו של רומל לכבוש את טוברוק ולהשמיד את הארמיה-השמינית. כובד-התגובה של הבריטים שלל מהם את ניצולו של אותו רגע שהיה רגע קריטי בשביל רומל — כשהוא נאלץ זמנית

(סוף בעמ' 69)

(1) בידוע, כי עם כל „שטיותו“ של המדבר-המערבי, גורשים ספריקורותיהם של רגימנטי שריון בריטיים משנים אלה — ובאותו איזור עצמו — בסיפורי-מעשה על „מדרונות“ ו„כפות גבעה“, שמאחוריהן הסתתרו עמדות תותחים גרמניות.

(2) המרשם המובא שבעמ' 38, במאמר זה.

(3) עמוד 255 Alexander Clifford, 'Three Against Rommel'

(4) עמוד 222 Liddell Hart 'The Rommel Papers'